

PAVOL LABUDA:***Onto-teológia: Plotinos verzus Heidegger***

Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku 2007, 228 s.

O istom oživení záujmu o metafyziku v rámci filozofických diskusií na Slovensku svedčí aj kniha Pavla Labudu *Onto-teológia: Plotinos verzus Heidegger*. V nej sa chce autor vyrovnat' s fundamentálnou ontológiou Martina Heideggera. Tento veľmi ambiciózny projekt možno rozdeliť na viacero čiastkových cieľov, z ktorých mnohé sú už samy osebe filozoficky veľmi prít'azlivé a zaujímavé. Jadro práce však spočíva v autorovej konfrontácii s Heideggerovou tézou o onto-teologickej povahe metafyziky od Aristotela až po Nietzscheho, presnejšie, v konfrontácii tejto tézy s konkrétnym historickým príkladom – s Plotinovou koncepciou Jedna. O nej totiž autor tvrdí, že rehabilitovala bytie zo zabudnutia, a preto popiera (resp. aspoň spochybňuje) všeobecnú platnosť Heideggerovho tvrdenia. Podľa Heideggera totiž onto-teologická povaha metafyziky znamená, že metafyzika vníma bytie ako niečo a toto niečo ako Boha, a tak zabúda na bytie. A až on sám požiadavkou ontologickej diferenciacie rehabilituje bytie zo zabudnutia, do ktorého ho uvrhla klasická metafyzika. Pavol Labuda tak svoju konfrontáciu s Heideggerom stavia na predpoklade, že takáto rehabilitácia metafyziky v dejinách filozofie už existuje a o toto prvenstvo oberá Heideggera práve Plotinos svojou koncepciou Jedna.

Kniha je rozdelená do piatich kapitol, z ktorých prvá (*Explicácia termínu „onto-teológia“*) má propedeutický charakter. Je úvodom do celej problematiky a jej úlohou je priblížiť a objasniť samotný termín *onto-teológia*. V druhej kapitole (*Onto-teológia ako myšlienková štruktúra filozofickej koncepcie*) nás autor oboznamuje so samotnou Heideggerovou tézou a v jej závere formuluje proti nej svoju námietku. Tretia kapitola (*Plotinova koncepcia Jedna*) je opäť analýzou a interpretáciou, tentokrát Plotinovej koncepcie, a zároveň je prípravou na konfrontáciu rozpracovanú v záverečných dvoch kapitolách. Tie tvoria jadro knihy. Komparatívna štvrtá kapitola (*Konfrontácia Heideggerovej tézy s historickým príkladom*) vychádza z porovnania Plotinovo a Heideggerovo metafyzického prístupu a je explikáciou autorovej kritickej konfrontácie; napokon piata, nemenej dôležitá kapitola (*Heidegger a filozofia*), uvádza výsledky predchádzajúcej konfrontácie „do praxe“, t. j. vyjadruje autorov postoj k Heideggerovej koncepcii.

Myšlienkový postup autora je prehľadný, rovnako jasná je aj celá logická štruktúra knihy. Tá vždy smeruje od všeobecných výkladov ku konkrétnym tvrdeniam, a to aj v rámci jednotlivých kapitol. Čitateľ je tak postupne vedený od úvodu až k samotnému jadrú knihy bez toho, aby bol nútený vynakladať akúkoľvek ďalšiu námahu hľadaním doplnujúcich informácií v inej, či už primárnej, alebo sekundárnej literatúre. Je skutočne chvályhodné, že autor sa nikdy nespolieha na čitateľovo intuitívne predporozumenie niektorých termínov či celej témy. To, samozrejme, vôbec neznamená, že knihu možno zaradiť k populárno-vedeckej literatúre. Práve naopak, čitateľ musí okrem iného preukázať napríklad základnú znalosť gréckej filozofickej terminológie či orientáciu v kľúčových metafyzických problémoch.

Už prvá kapitola explikujúca termín „onto-teológia“, vychádza z čiastkových, no veľmi podrobných výkladov termínov bytie/ontológia a Boh/teológia. Jedine v podkapitole 1.1.2, kde je výklad termínu ontológia doplnený historickým exkurzom, autor len veľmi schematicky rekapituluje Aristotelovu metafyziku. Tá by si však podľa môjho názoru zaslúžila väčšiu pozornosť, a to najmä preto, že Heideggerova téza hovorí o onto-teologickej povahe metafyziky

od Aristotela. Aj autor súhlasí s tým, že k explicitnému stotožneniu protológie, t. j. otázky o základe bytia, a teológie dochádza v Aristotelových knihách *Metafyziky* (s. 35). Napríklad v kontexte Heideggerovej požiadavky ontologickej diferenciacie by zrejme bolo namieste bližšie vysvetliť tvrdenie, že „v diele Aristotela dochádza k prekryvaniu sémantického poľa termínu súcno s poľom termínu bytie“ (s. 29). Sám autor totiž v predchádzajúcej podkapitole (pozn. 4) upozorňuje na problematiku nejednoznačnosti slovenského prekladu daných termínov. A skutočne: kým napr. latinčina, podobne ako slovenčina, odlišuje slovesné podstatné meno *bytie* (*esse*) od podstatného mena vytvoreného z participia *súcno* (*ens*), anglický, a predovšetkým grécky jazyk len určitým členom substantivizujú participium: *the being*, resp. *to on*. Nie je teda jasné, do akej miery možno v gréčtine rozlišovať medzi bytím a súcnom, resp. ako u Aristotela dochádza k prekryvaniu sémantického poľa týchto termínov. Jednostranná interpretácia Aristotela pokračuje v podkapitole 1.2.1, kde autor spolu s Beierwaltesom tvrdí, že u Aristotela možno dôjsť k stotožneniu bytia ako bytia (*on hé on*) s prvou podstatou (*próte úsia*), a teda s Bohom (*ho theos*) (s. 39). Podľa viacerých súčasných interpretátorov Aristotela (za všetkých spomeňme aspoň J. Barnesu) je minimálne problematické, ak vôbec možné, priradiť štyri definície metafyziky uvedené v *Metafyzike* k tej istej vednej disciplíne (ako to urobil Andronikos). A tak nielen na základe *Etiky Nikomachovej* (ako sa uvádza v pozn. 34), ale aj na základe samotnej *Metafyziky* by bolo možné minimálne sproblematizovať tvrdenie o explicitnom konštituovaní onto-teologickej povahy metafyziky u Aristotela.

Analýza Heideggerovej tézy o onto-teologickej povahe metafyziky je predmetom druhej kapitoly, hoci už na konci prvej, v podkapitole 1.3, autor odkrýva impulzy a východiská, ktoré viedli Heideggera k postulovaniu tejto tézy. Už tam sa začína naplňovať cieľ, ktorý je deklarovaný až v úvode druhej kapitoly: detailná analýza kontextu Heideggerovej tézy. Rozhodne treba vyzdvihnúť rôznorodosť a zároveň celistvosť tejto kapitoly; kapitola totiž nepredstavuje len samotnú kritickú tézu, ale celý jej kontext, t. j. Heideggerovu fundamentálnu ontológiu. Fundamentálna ontológia a požiadavka ontologickej diferenciacie je nielen kritikou dovtedajšej metafyziky, ale predovšetkým jej reálnou alternatívou (o dvoch spôsoboch, negatívnom a pozitívnom, ktorými chce Heidegger prekonať metafyziku), píše autor na s. 200. Rôznorodosť tejto kapitoly dokumentujú aj záverečné dve podkapitoly. Autor sa ešte raz vracia k onto-teológii skúmaním prieniku ontológie a teológie. A práve v rámci podkapitoly 2.2 autor rozlišuje medzi silnou a slabou verziou onto-teológie. Kým silná podoba onto-teológie stotožňuje bytie s Bohom (podľa Heideggera metafyzika vníma bytie ako niečo a toto niečo ako Boha), slabšia verzia nepripúšťa, že by vzťah medzi bytím a základom bytia (Bohom) bol vzťahom totožnosti. Autorova konfrontácia s Heideggerovou tézou tak vychádza z otázky, či sa v rámci dejín filozofie nevyskytla filozofická koncepcia, ktorá by nebola založená na princípe stotožnenia bytia a Boha (s. 93).

Kladná odpoveď na túto otázku je predmetom štvrtej a čiastočne aj piatej kapitoly. Pred jej zodpovedaním si však autor pripravuje pozíciu analýzou a interpretáciou historického príkladu, Plotinovej koncepcie Jedna. K vynikajúcej analýze zdrojov (komparácia hypotéz z Platónovho *Parmenida* a Plotinových *Eneád*), a najmä Plotinovho jazyka v rámci skúmania dvoch kľúčových pojmov jeho koncepcie (Jedno a hypostáza) sa pridáva samostatné skúmanie koncepcie času a tiež celkovej koncepcie Jedna. Celá kapitola tak upozorňuje na výnimočnosť nielen samotnej Plotinovej koncepcie, ale aj na jedinečnosť jazyka tejto koncepcie.

To všetko (aj skúmanie koncepcie času) čitateľ ocení predovšetkým vo štvrtej kapitole, kde autor explicitne porovnáva Heideggerovu fundamentálnu ontológiu s Plotinovou koncepciou. Tu veľmi pozitívne hodnotím prehľadnú tabuľku (s. 172 – 173). A hoci tabuľka neilustruje len podobnosti, ale aj odlišnosti medzi oboma koncepciami, je z nej zrejme, prečo autor kladne odpovedá na otázku z konca druhej kapitoly.

Cieľom autorovej konfrontácie s Heideggerovou tézou bolo ukázať nekorektnosť Heideggerovej interpretácie historických koncepcií, nie neadekvátnosť Heideggerovej snahy o prekonanie metafyziky v jej tradičnom onto-teologickom chápaní. Škoda len, že autor až v závere celej knihy pripúšťa možnosť (s. 192 a pozn. 291), že aj iné metafyzické koncepcie (napr. Platónova, Aristotelova, Augustínova, Akvinského, Eckhartova či Schellingova) istým spôsobom tematizujú bytie, a tým ho rehabilitujú zo zabudnutia. Plotinova koncepcia Jedna preto nie je jedinou, ale jednou z niekoľkých metafyzických koncepcií, ktoré odlišením bytia od Boha emancipujú bytie.

Ako sme už spomenuli, kniha je veľmi ambicióznym a nesporne aj veľmi úspešným pokusom o konfrontáciu s Heideggerom. Jej prínos podľa autora spočíva v troch bodoch: (i) v preskúmaní kontextu konštituovania významu centrálného termínu „onto-teológia“; (ii) v premyslení jazyka ako platformy rozličných foriem onto-teológie; a napokon (iii) v doteraz nerealizovanej konfrontácii Heideggerovej tézy s historickou koncepciou Plotina (s. 19). Najmä prvé dva body nás presvedčajú o tom, že kniha nie je len analýzou Plotinovej koncepcie a následne jej konfrontáciou s Heideggerovou tézou. To však nijako neznižuje význam jednotlivých častí tejto práce. Za všetky vyzdvihnem predovšetkým tretiu kapitolu (*Plotinova koncepcia Jedna*), približujúcu čitateľovi veľmi detailne časť dejín filozofie, ktorej, žiaľ, na Slovensku zatiaľ nebola venovaná patričná pozornosť. Autor túto historickú koncepciu stavia do konfrontácie s inou, omnoho mladšou koncepciou, čo práci dodáva viac systematický než dejinno-filozofický charakter; a to je „len“ veľmi vítaným bonusom. Je dobré vedieť, že aj na Slovensku filozofia vystupuje zo zabudnutia na bytie.

Michal Omasta

Mgr. Michal Omasta
FF KU v Ružomberku
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
SR
e-mail: omasta@fphil.ku.sk

PAVOL THOLT:

J. Patočka a vznik matematickej prírodovedy

Košice: Interart 2003, 271 s.

Pavol Tholt sa v recenzovanej knihe podujal na nie malú a už vôbec nie ľahkú úlohu: podať historickofilozofický prierez podmienok vzniku, konštitúcie a zavŕšenia moci matematickej prírodovedy ako moderného konceptu sveta človeka a vzťahu človeka k svetu. Projekt Patočkovho náhľadu na obdobie konca renesancie a nástupu racionalizmu je náročný, a to nielen kvalitatívne; Patočka zanechal vo svojej pozostalosti množstvo článkov, štúdií, konceptov prednášok a seminárov, kde sa cielene, až programovo zameriava na predmetné obdobie a na otázku, kde hľadať príčiny *ústupu* filozofie a jej *vytesnenia* modernou matematickou prírodovedou v novoveku. Pravda, Patočka koncept analýzy matematickej prírodovedy buduje na neúnavnom štúdiu gréckej filozofie a jej filozofického odkazu, ako mu porozumel on: *Zmyslom človeka a jeho bytia je starostlivosť o dušu*. A nástupom moci *matematického*, moci matematickej prírodovedy, onen zmysel *starostlivosti o dušu*, ako aj filozofia ustupujú akoby navždy do úzadia.